

Adalékok az erdélyi archontológiához.

I.

Miklós alvajda.

XXII. János pápa kijelenti 1320 jul. 2-án, hogy Károly magyar király kérésére „*Nicolao nato dilecti filii nobilis viri Nicolai Comitis Viceducis Transsilvani*“ a váradi káptalannál azon kanonokságot és javadalmat adományozza, mely azelőtt Cracoi Miklós kanonok kezén volt.¹ Ezen, a kutatók részéről — úgy látszik — mindeddig fel nem használt adat felette érdekes eredményt foglal magában, melyet a következő sorokban elemezni akarunk.

* * *

Bizonyos Szügyi Roland (= de Zihig) nógrádmegyei birtokos 1255-ben a Nógrádmegyében lévő Vadkert érseki jobbágyainak ügyei vizsgálásával meg van bízva.² Ennek fiai Gergely, Lőrincz és Miklós 1295 márcz. 20-án azonban már Biharmegyében tartózkodnak, a mennyiben a nagyváradi konvent előtt az ugyanazon megyében fekvő *Vásári* nevű birtokukat egyik ellenfelükkel felosztják.³ 1333-ban pedig arról értesülünk, hogy ezen Roland fia Miklós valamikor vajda volt és hogy fia János azon évben a „Vásári“ családi nevet viseli.⁴ Volt azonban Miklós vajdának Jánoson kívül még két fia. 1344-ben „Magister Bekeu (=Bekő) filius Nicolai condam vayvode de Vasari“ Szilágymegye főis-

¹ Theiner, Monum. Hung. I. 469.

² Knauz, I. 423.

³ Hazai okmánytár, VIII. 347.

⁴ Anjoukori okmánytár III. 38.

pánja,¹ és ugyanezen évben olvassuk, hogy e Bekő fivére Miklós esztergami prépost és hogy a biharmegyei Vásári nevű helység családjának kegyurasága alatt áll. Ugyanezt mondja ezen Miklós 1349 márcz. 22-én és akkor ő már választott nyitrai és meghívott zágrábi püspök.² 1350-ben Miklós esztergami érsek, mely minőségben 1358-ban meghalt. 1355 márcz. 27-én nevezi őt a király: Roland fia Miklós fia: *Szügyi* Miklósnak,³ mi által czáfolhatatlanul be van bizonyítva, hogy nagyatyja az 1255-ben szereplő Szügyi Rolanddal azonos és hogy e Roland utódai magukat részint Szügyieknek, gyakrabban pedig „Vásári“-aknak nevezték.

Ha Miklós érsek korábbi nyomait követjük, azt találjuk, hogy 1333 okt. 2-án János pápa „Nicolao Nicolay de Vasamrari“ váradi kanonokságot adományoz, megengedvén neki, hogy az egri káptalanban kanonokságot, javadalmat. főesperességet és egy egyszerű mesteri javadalmat megtarthasson.⁴ Hogy „Vasamrari“ elferdített név és hogy jelen esetben Miklós fia: Vásári Miklóssal van dolgunk, elég szembeszökő. 1339 jan. 18-án pedig találjuk, hogy a pápa Nicolaus Nicolai de Viasaria-t az esztergami nagyprépostságra előjegyzi.⁵

Miután már most minden kétséget kizárólag bebizonyított-nak találjuk, hogy Vásári Miklós vajda fia Miklós a papi pályára lépett, hogy Vásári Biharmegyében feküdt és hogy e Miklós 1333-ban nagyváradi kanonokságot kapott, János pápának 1320. évi parancsát mintegy varázsütésre értjük. A pápai kanczellária a magyar bánt és vajdát rendszerint „dux“-szal fejezte ki s így tehát az eddigiek alapján határozottsággal kimondhatjuk, *hogy az 1320. évi Nicolaus comes vicedux Transsilvanensis nem más, mint Vásári Miklós, fia Miklós pedig a későbbi esztergami érsek.*

Ezen adat három, eddig ismeretlen pontot világít meg:
a) mindeddig nem tudtuk, hogy az érsek atyját Miklóst

¹ Turul 1899. évf. 136. v. ö. Fejér IX. 1, 230. 232.

² Turul 1899. évf. 136.

³ Ugyanott 137.

⁴ Theiner, I. 594. 595.

⁵ Ugyanott, I. 630.

hova helyezzük. Miután az eddig ismert kútfők róla kivétel nélkül mindig csak mint „vajdá“-ról szóltak, fel kellett tételeznünk, hogy vagy tényleges, vagy csak ezimzetes erdélyi vajda volt. A ténylegesek közé nem volt elhelyezhető, mert azon Miklós, ki Kán nb. László után 1315-től 1318-ig a tényleges vajda, a Pok nemzetség tagja, kinek birtokai között Vásárit nem találjuk és a kinek Miklós nevű fia 1315-ben Kolozsmegye főispánja, vele egy és ugyanazon személy nem lehet. A legközelebbi Miklós nevű tényleges vajda, Aba nb. Sirokai Miklós, csak 1342-ben kapja meg a vajdaságot, holott Vásári Miklós 1333-ban már nem él. 1307-ben ismerünk két Miklós nevű ezimzetes vajdát. Az egyik fentebbi Pok nb. Miklós, (ki már az Árpádok alatt volt vajda), a másik pedig Ákos nb. Borsodi István nádor fia Miklós, kiről 1307 után egy szót sem tudunk és kire a fentebbi adatok szintén nem alkalmazhatók. 1312-ben Károly király oldalán az ország bárói sorában egy Miklós vajda is szerepel,¹ kiről — mert akkor Kán nb. László a tényleges vajda — biztosan tudjuk, hogy csak ezimzetes vajda volt. Ezt tartottuk eddig — legalább valószínűség szerint — Vásári Miklós-nak. Most pedig tudjuk, *hogy Vásári Miklós nem volt erdélyi vajda, hanem csak alvajda.*

b) Eddig általában azt hittük, hogy Szügyi és Vásári Miklós érsekkel legelőször 1339-ben mint esztergami nagypréposttal találkozunk. Az 1320. évi adat ismereteinket e tekintetben bővíti, a mennyiben most tudjuk, hogy már 1320-ban valamely váradi kanonokságra van előjegyezve. De még ennél is többet tudunk róla 1339 előtt. János pápa írja 1331 jan. 5-én Telegdi Csanád volt egri püspöknek, választott esztergami érseknek, hogy a palliumot, melyet számára az ő követei: Miklós fia Miklós váradi clericus és Cattarói Ambrus benezés kértek, ugyanezek útján neki megküldi.² Tekintettel arra, hogy ezen Telegdi Csanád nővére Vásári Miklós alvajdának a neje, Miklós érseknek pedig az anyja,³ biztosra vehetjük, hogy Csanád követe Miklós fia Miklós pap a későbbi érsekkel azonos.

¹ Anjoukori okmánytár, I. 277.

² Theiner, I. 533.

³ A mit már más helyen kiemeltem.

c) Hátra marad még azon időpont meghatározása, melyre Vásári Miklós alvajdasága esik. A XIV. század első ismert alvajdái a következők: 1. Ákcs nb. Toroczkai Elles (1303. 1314. 1321.), 2. Felgyógyi András (1315), 3. Péter (1316. 1318.), kinek családi hovatarozandóságát még nem ismerjük; 4. Miklós, ki 1320 febr. 19-én és 28-án az alsófehérvári szolgabírákkal együtt az ugyanazon megyében fekvő Véza nevű birtok ügyében szerepel.¹ Ennek a családi hovatarozandósága mindedig szintén ismeretlen volt, de miután a pápa 1320 jul. 2-án Miklós erdélyi alvajdáról mint még élőről szól, azon kellemes helyzetben vagyunk, *hogy ezen eddig genealogiailag meg nem határozott alvajdában Vásári Miklóstra ismerünk.*

* * *

Le nem zárhatjuk e sorokat a nélkül, hogy teljesség kedvéért még a következőt ne említenők:

Lajos király tanúsítja Budán 1347 jan. 31-én, hogy Osl nb. Kanizsai István budai prépost és fivérei az ugyanazon nb. Viczai János fiainak egy a Rába folyó vizén lévő malmot a zálogból kibocsátják. A Viczaiakkal együtt szerepel mint érdek-társ (astante cum eisdem) *Simon fia Demeter, a nyitrai püspök unokaöcscse (nepos).*²

Miután Vásári Miklóst a pápa csak 1347 május 23-án nevezte ki nyitrai püspöknek,³ feltételezhető, hogy elődje, Vasvári Vid 1347 jan. 31-én még élt és hogy ezen Simon fia Demeter nem Vásári Miklósnak, hanem Vasvári Vidnek a neposa, mi annál is inkább valószínű, a mennyiben e Demeter Sopronmegyében szerepel és e megye a Vid püspöknek nevet adott Vasmegyével tőszomszédos.

¹ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. 343. 344. — Teleki okmánytár I. 38. egy Miklós alvajdától Illésházán kelet nélkül kiállított okmányt közöl, mely minden valószínűség szerint 1320-ra esik.

² Sopronm. okmánytár, I. 193.

³ Theiner, I. 743.

II.

„Aymon“ a székelyek főispánja.

János pápa 1325 nov. 7-én parancsolja, hogy „dilecto filio Symoni Magistro Aymonis Comitis Siculorum Ungarie“, az esztergami egyházmegyéhez tartozó dömösi prépostnak egy az esztergami érsek adományozási jogához tartozó javadalom reszerváltassék; teszi ezt pedig azért, mert Klementia, Franciaország és Navarra királynéja, kinek ez a Simon káplánja és házitisztje, érte folyamodott.¹

Ki lett légyen ezen Aymon székely főispán?

1300-ban még Bő nb. Fogas Péter a székelyek ispánja; utána jön 1315-ben Tomaj nb. Losonezi István; ezután 1319-ben fivére Tamás; 1322. ápr. 20-án pedig Katyisz nb. Simon,² Szécsényi Tamás erdélyi vajda nemzetségbeli rokona, egy Nógrádmegyében törzsökös család sarja, kinek felette mozgalmas előélete ugyan ismeretes, de kinek nyomait 1322 után elvesztjük és kinek utódairól vajmi keveset tudunk.

A pápai adatba az S betű helyett rossz olvasás, írás vagy nyomtatás következtében az A betű csúszott bele és így „Simonis“ helyett áll ott Aymonis. Az „Aymon“ alatt tehát „Simon“ székely ispán értendő.

Miután a pápa 1325 végén róla mint még élőről szól, feltehetjük, hogy Simon 1325 végén még mindig a székelyek ispánja, a mi annál valószínűbb, a mennyiben legközelebbi utódja, Hermann nb. Kerekegyházi László csak 1329 április 10-én merül fel.

Fia, az eddig ismeretlen Simon, 1338 okt. 6-án már nem volt dömösi prépost, mert akkor bizonyos Márton a prépost.³ A mi pedig azon érdekes adatot illeti, hogy ezen Simon Klementia francia királynénak a káplánja s házi tisztje, az arra vezetendő vissza, hogy ez a Klementia I. Károly királyunk édes

¹ Theiner, I. 504.

² Anjoukori okmánytár II. 10.

³ Anjoukori okmánytár III. 512.

nővére volt, ki 1315 aug. 19-én X. Lajos francia királyhoz ment férjhez és 1328 okt. 12-én halt meg. Így tehát több mint valószínű, hogy Simon a magyar származású királyné egyenes meghívására Franciaországban egy ideig udvari káplán minőségében működött, mielőtt a királyné ajánlására hazájában egyházi javadalmat kapott.

III.

Böbék Miklós erdélyi prépost és kalocsai érsek származása.

Ezen prépost és érsek okiratilag bebizonyított izenkénti származását — tudtommal legalább — mindeddig nem ismertük és a mit az írók erre nézve mindeddig állítottak, nem volt kellőleg indokolva. Legnagyobb részük abban egyezett meg, hogy e Miklós az 1330-ban elhalálozott Ákos nb. „Böbék“ Domonkosnak, a pelsőczy Böbék-család egyenes ősenek fia volt. Karácsonyinak a magyar nemzetségekről szóló, akadémiai jutalommal kitüntetett pályaműve sem tud többet mondani,¹ mint azt, hogy nevezett Domonkos fia „II. Miklós, 1336—1350, később egri prépost, végül kalocsai érsek“. Az általa idézett források azonban e Miklóst 1336-tól 1350-ig kivétel nélkül csak mint világi embert ismerik; az egri prépostságra és a kalocsai érsekségre vonatkozókat nevezett mű szerzője egyetlen-egy betűvel sem érinti.

Böbék I. Domonkosnak négy fia volt: István, György, II. Domonkos és Miklós. II. Domonkosról tudjuk, hogy már 1349 márcz. 22-én esztergam-szenttamási prépost († 1374-ben mint váradi püspök), holott fivére Miklós még 1357 máj. 12-én mint világi ember szerepel.² Ehhez még az is járúl, hogy azok, kik Domonkos fia Miklósban a kalocsai érsekre ismerni véltek, nem tudták, vagy nem akarták tudni, hogy egyidejűleg még egy másik Böbék Miklós is élt, kit nem lehetett volna figyelmen kívül hagyni. Mindezekre már most a következő adatokkal teljeseen kielégítő fényt akarunk vetni.

a) 1388-ban találjuk, hogy „*Nicolaus Detrici Bubek*“ császári prépost a Kátó László elhalálózása által üresedésbe jött

¹ I. kötet 95.

² Anjoukori okmánytár VI. 583. (V. ö. Fejér IX. 3. 540 és IX. 4. 75.)

gyulafehérvári prépostságot kapta, mire Mária királynő Ratold nb. pásztói Kakas László fia Miklósnak a császmái prépostságot adományozta.¹ Hogy „Nicolaus Detrici“ nem más, mint „Detre fia Miklós“, magától értetődik.

b) 1391 decz. 26-án szerepel Esztergamban bizonyos tanúk közül „*Nicolaus filius magistri Theodorici Bubek praepositus Agriensis*“.²

Ezekből minden kétséget kizárólag kiviláglik, hogy Böbék Detre fia Miklós 1388-ban császmái prépost, hogy még ugyanazon évben az erdélyi prépostságot kapja s hogy 1391 decz. 26-án egri prépost. Meghalt mint kalocsai érsek 1399-ben.

Ezen adatok még egy másik kérdés tisztázására is szolgálnak. Fentebb láttuk, hogy az írók mindeddig I. Domonkos fiát Miklóst a kalocsai érsekkel azonosnak vették. Miután most már tudjuk, hogy az érsek atyja nem Domonkos, hanem Detre, önkénytelenül felmerül azon kérdés, hogy ki lett légyen Domonkos fia Miklós?

Erre a következő felvilágosítást adhatjuk:

a) Szabolcsmegye alispánja és szolgabirái 1363 decz. 23-án bizonyos peres ügyről szóló egyik kiadványukban kiemelik, hogy Várdai Miklósnak Anaresi László elleni ügye már a *Böbék Miklós Szabolcsmegye főispánja* elnöklete alatt tartott megyei közgyűlésen szóba került.³

b) 1373 jul. 10-én Bubek Miklós mester Patak várnagyja. Ugyanazon évi szept. 16-án és nov. 13-án Patakon bíraskodik.⁴ Ezen adatokból tehát határozottsággal tűnik ki, hogy I. Domonkos fia, Böbék Miklós 1363-ban Szabolcsmegye főispánja, 1373-ban pedig pataki várnagy volt.

Teljesség okáért azonban még a következő adatot is ki akarjuk emelni: 1359 decz. 7-én Miklós Liptómege alispánja és a szolgabírák bizonyos okmányt állítanak ki, melynek hitelesítését három pecsét erősíti. Az illető okmány tartalmának közlője⁵

¹ Fejér X. 3, 71.

² Fejér X. 1, 703.

³ Zichy okmánytár III. 221.

⁴ Ugyanott 504, 511.

⁵ Karácsonyi a Tört. Tár 1896. évf. 509. old.

mondja: „az alispán pecsétje hasonlít a Bebekéhez“. Tekintettel arra, hogy I. Domonkos fia György 1353-tól 1390-ig Liptómege főispánja volt, nem épen valószínűtlen, hogy — feltéve, hogy az imént említett címerhasonlóság tényleg fennáll — az 1359-ben szereplő Miklós nevű alispán Domonkos fiával azonos. Részünkről ezt még azzal pótoljuk, hogy Miklós alispán már 1358 márcz. 28-án működik.¹ Előtte csak 1345-ből, utána csak 1366-ból ismerek liptómegei alispánt.

Végezetül legyen még felemlítve, hogy a kalocsai érsek atyja: Böbék Detre I. Domonkos fia Györgynek, az ismert királynéi tárnokmesternek a fia. E Detre 1383-ban kir. zászlótartó, később szlavoniai bán és végre nádor. Nyomait 1406-ig követhetjük. Négy fia volt, kik közül kettő a család ezen ágát folytatta.

¹ Tört. Tár 1902 évf. 54. old.